

Monumentnummer*: 8357

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status **rijksmonument**
Inschrijving register* **26 november 1975**
Kadaster deel/nr **82964/103**

Woonplaats*		Gemeente*		Provincie*			
Arnhem		Arnhem		Gelderland			
Straat*	Nr*	House letter*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Broerenstraat	37			6811 EB	Arnhem		
Pastoorstraat	17 A	A		6811 ED	Arnhem		
Kadastrale gemeente*		Sectie*	Kadastraal object*		Appartement aanduiding		Grondperceel
Arnhem		O					7862

Omschrijving**

Inleiding

Synagoge. Gebouwd in 1853 door stadsbouwmeester H.J. Heuvelink. Bakstenen gebouw in eclectische stijl met rondboogvensters en veelhoekige steunberen, waaromheen de geprofileerde houten kroonlijst is doorgevoerd. Inwendige inrichting grotendeels bewaard: galerijen en monumentale Arke in van het classicisme afgeleide vormen, bekroond door siervazen (1853, Moritz Meijer).

De Arnhemse joden (al in stukken uit 1237 is sprake van een Joodse gemeenschap te Arnhem) kwamen in de 18de- en de vroege 19de eeuw bijeen in een synagoge, die ondergebracht was in drie oude woonhuizen. Deze synagoge, gelegen op de hoek van de Bentincksteeg en de Kerkstraat, was halverwege de 19de eeuw te klein geworden voor de inmiddels toch vrij aanzienlijk geworden Joodse gemeenschap, die in 1852 de beschikking kreeg over een terrein aan de Pastoorstraat, waarop stadsbouw- meester H.J. Heuvelink (1806-1867) een geheel nieuwe synagoge bouwde. Het bouwterrein voor de nieuwe synagoge was beschikbaar gekomen na sloop van het geboortehuis van de Joodse rechtsgeleerde Jonas Daniel Meijer. De eerste steen werd gelegd op 13 juli 1852 (Joodse datering: 26 Tammoez 5612). Bij de synagoge-bouw in de 19de eeuw werd, bij gebrek aan goede oude voorbeelden, niet uitgegaan van een bepaalde stijl en een vast bouwtype. Een standaardtype, waaraan nieuwe synagogen zich konden spiegelen ontbrak. Bij de Arnhemse synagoge is gekozen voor het op dat moment in de bouwkunst algemeen toegepaste eclecticisme. Gotische en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

classicistische elementen zijn met elkaar verweven, waardoor een opvallend gebouw is ontstaan. De Heilige Arke uit 1799 in classicistische vormen met Toscaanse hoekzuilen, een fries met triglyfen en een fronton van de oude synagoge werd niet overgeplaatst naar de nieuwbouw maar verhuisde naar de synagoge te Elburg en kwam na de Tweede Wereldoorlog terecht in de synagoge te Winterswijk. Opvallende elementen van de synagoge van Arnhem zijn de vijfzijdige steunberen en de grote rondboogvensters met ijzeren neogotische traseringen. Karakteristiek voor synagogen is de plaat met een hebreeuwse bijbeltekst boven de voorgevel. Het bouwtype is te omschrijven als een zaalruimte met risalieten (zogenaamde Asjkenazisch (Hoogduitse) Joodse Type). Na herstellingen van de oorlogsschade is de synagoge heringewijd in 1950.

Omschrijving

De synagoge is gelegen in het oude stadscentrum aan de zuidzijde van de Pastoorstraat, een straatje dat de twee noord-zuid verlopende straten, de Bakkerstraat en de Kerkstraat met elkaar verbindt. De synagoge is vrij gelegen in de zuidelijke gevelwand en staat ten opzichte van de omliggende bebouwing een stukje teruggeplaatst met een ijzeren hek ervoor aan straatzijde. De synagoge is uitgevoerd in baksteen met hardstenen plint en lijsten en ijzeren ramen. Het gebouw heeft een rechthoekige plattegrond met forse risalieten tegen de korte zijgevels. De lage onderverdieping wordt door een forse geprofileerde natuurstenen kroonlijst gescheiden van de hoge bovenbouw. De synagoge heeft op het hoofdblok een fors schilddak, gedekt met gesmoorde pannen en twee forse dakkapellen onder plat in de zijschilden. Het gebouw heeft een hardstenen plint. Vier vijfzijdige steunberen zijn geplaatst in de voorgevel. De muren zijn gemetseld in baksteen in kruisverband. Deze steunberen verdelen de voorgevel in vijf vakken. Het middenvak is zeer breed en wordt geflankeerd aan weerszijden door een smaller vlak. Op de beide hoeken bevinden zich smalle blinde vakken. Het middenvak heeft drie vensterassen met onder de cordonlijst (latere) rechthoekige vensters en boven de cordonlijst drie rondboogvensters. De smallere vakken daarnaast hebben elk een venster van hetzelfde type in de onder en bovenverdieping. De vensters hebben ijzeren ramen met vierdelig traceerwerk met rondbogen en cirkels in de top. De vijfzijdige steunberen zijn in de onderbouw bekleed met natuursteen. De gevels sluiten af met een geprofileerde gepleisterde architraaflijst, een bakstenen fries met fraaie krulankers en een houten geprofileerde kroonlijst. De steunberen zijn boven de daklijst doorgetrokken als achthoekige penanten en dienen als hoekpenanten voor een gepleisterde balustrade (soort attiek). De twee middelste penanten zijn hoger doorgetrokken als de hoekpenanten. Tussen deze hogere pijlers is een veld geplaatst met de tekst van vers 7b van Jesaja LVI in Hebreeuws schrift (de tekst is gezwart). De brede risaliet van de rechter zijgevel heeft veelhoekige steunberen op de hoeken en twee veelhoekige steunberen die de middentravee flankeren. Deze twee steunberen zijn boven de kroonlijst ook weer verder doorgetrokken dan de hoeksteunberen en flankeren een bakstenen veld met gepleisterd plint en kroonlijst die ook over de beide steunberen is doorgezet. De indeling in drie vakken van de risaliet is ook weer symmetrisch, het middelste vak is het breedst. Elk vak is echter voorzien van een venster. De vensters van de onderbouw zijn gewijzigd. Verder is een moderne ijzeren deur geplaatst in het middenvak. De smalle, terugliggende hoekdelen en zijwanden van risaliet zijn blind uitgevoerd. De linker zijgevel heeft een smallere risaliet met alleen op de hoeken van de risaliet een veelhoekige steunbeer. Ook in deze gevel hoge rondboogvensters. De achtergevel is niet geleed door middel van steunberen en sluit boven af met een gootlijst. Deze gevel had oorspronkelijk een symmetrische indeling met vijf rondboogvensters, een op beide hoeken en in het midden een groepje van drie vensters. Het linker venster (westelijke venster) is later door het toevoegen van een uitbouw dichtgemetseld. Tegen de onderbouw van deze gevel staan over de gehele breedte aanbouwen. In de 21e eeuw is een deel van de aanbouwen vervangen door nieuwbouw en de oorspronkelijke indeling van de achtergevel hersteld.

De synagoge is in het interieur driebeukig met galerijen aan weerszijden, gescheiden van de middenbeuk door slanke achtszijdige kolommen. In het interieur is ondermeer van belang: de monumentale Arke met veelhoekige hoekzuilen en deuren met panelen met

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

bladwerkdecoraties in neo-classicistische vormen uit 1853, ontworpen door Moritz Meijer en een klok uit 1898 met een Hebreeuwse tekst ter herinnering aan de kroning van Koningin Wilhelmina.

Een ijzeren hek sluit het terrein aan straatzijde af.

Waardering

De Arnhemse Hoogduitse synagoge is een opmerkelijk gebouw uit het midden van de 19de eeuw in eclectische stijl, waarin elementen van het neo-classicisme (grote rondboogvensters, attieken) zijn gecombineerd met van de vroege neogotiek afgeleide vormen (traceringen in vensters, veelhoekige steunberen) en is ook binnen de groep uit de 19de eeuw daterende synagogen vanwege de opzet en vormgeving een uniek gebouw. Voorts kunsthistorische waarde vanwege de monumentale midden-19de eeuwse Arke.

De synagoge heeft voorts cultuur-historische waarde als uiting van de Joodse cultuur in ons land, die een lange en bewogen geschiedenis kent (in Arnhem al vanaf 1237!). Het gebouw vervult door de monumentale opzet een belangrijke rol in het beeld van de Pastoorstraat.

Hoofdcategorie

Religieuze gebouwen

Subcategorie

Kerk en kerkonderdeel

Functie

Synagoge

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument